

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायुत्रं छन्दु आ रोहु पृथिवीमनु
वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा
त्रैष्टुभुं छन्दु आ रोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो
विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयुतो हुन्ता जागतुं छन्दु आ रोहु दिवमनु
वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः (१)

क्रमोऽसि शत्रूयुतो हुन्ताऽनुष्टुभुं छन्दु आ रोहु दिशोऽनु वि
क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्त्रिव द्यौः क्षामा
रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्न। सुद्यो जंजानो वि हीमिद्धो अख्युदा रोदसी
भानुनां भात्यन्तः। अग्नेऽन्यावर्तिन्नभि न आ वर्तस्वाऽयुषा वर्चसा
सुन्या मेधयां प्रजयु धनेन। अग्ने (२)

अङ्गिरः शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः। तासां पोषस्य
पोषेण पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रुयिमा कृधि। पुनर्रूर्जा नि
वर्तस्व पुनरग्न इषाऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रथ्या
नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वफिल्या विश्वतस्परि। उदुत्तमं
वरुण पाशमस्मदवाधमं (३)

वि मध्यमङ्ग श्रथाया। अथां वयमादित्य ब्रुते तवानांगसो

अदितये स्याम। आ त्वांहारप्रभुन्तरंभूर्धुवस्ति॒ष्ठाविंचाचलिः।
विशंस्त्वा॑ सर्वा॑ वाञ्छन्त्व॑स्मित्राष्ट्रमधि॑ श्रय। अग्रे॑ बृहन्तुषसांमृधर्वो॑
अस्थान्त्रिर्जग्मिवान्तमंसो॑ ज्योतिषाऽऽज्ञात्। अग्निर्भानुना॑ रुशता॑
स्वङ्गु॑ आ जातो॑ विश्वा॑ सद्व्यान्यप्राः। सीदु॑ त्वं मातुरस्या - (४)

उपस्थे॑ विश्वान्यग्रे॑ वयुनानि॑ विद्वान्। मैनांमर्चिषा॑ मा॑
तपसाऽभि॑ शूशुचोऽन्तरस्या॑ शुक्रज्योतिर्विं भाहि। अन्तरग्रे॑ रुचा॑
त्वमुखायै॑ सदने॑ स्वे। तस्यास्त्व॑ हरसा॑ तपञ्चातवेदः॑ शिवो॑ भव।
शिवो॑ भूत्वा॑ मह्यमग्रेऽथो॑ सीद॑ शिवस्त्वम्। शिवाः॑ कृत्वा॑ दिशः॑
सर्वाः॑ स्वं योनिमिहासंदः। हुःसः॑ शुचिपद्मसुरन्तरिक्षसद्घोता॑
वेदिषदतिर्थिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदत्सद्योमुसदजा॑ गोजा॑ क्रेतजा॑
अंद्रिजा॑ क्रृतं बृहत्॥ (५)

दिवमनु॑ वि॑ क्रमस्व॑ निर्भक्तः॑ स यं॑ द्विष्मो॑ विष्णोर्धनेनाग्नेऽधममस्या॑ शुचिपथ्योऽश च॥५॥ [१]

दिवस्परि॑ प्रथमं जंजे॑ अग्निरस्मद्वितीयं॑ परि॑ जातवेदाः।
तृतीयमप्सु॑ नृमणा॑ अजस्रमिन्धान॑ एनं॑ जरते॑ स्वाधीः। विद्वा॑ तै॑
अग्रे॑ त्रेधा॑ त्रयाणि॑ विद्वा॑ ते॑ सद्वि॑ विभृतं॑ पुरुत्रा॑। विद्वा॑ ते॑ नाम॑
परमं॑ गुहा॑ यद्विद्वा॑ तमुथसं॑ यत्॑ आजगन्थं। सुमुद्रे॑ त्वा॑ नृमणा॑
अफस्वन्तर्नृचक्षा॑ ईधे॑ दिवो॑ अग्न॑ ऊधन्नं। तृतीये॑ त्वा॑ (६)

रजसि॑ तस्थिवा॑ समृतस्य॑ योनौ॑ महिषा॑ अहिन्वन्न।
अक्रन्ददग्निः॑ स्तनयन्त्रिव॑ द्यौः॑ क्षामा॑ रेरिहद्वीरुधः॑ समञ्जन्न।
सद्यो॑ जंजानो॑ वि॑ हीमिद्धो॑ अख्यदा॑ रोदसी॑ भानुना॑ भात्यन्तः।

उशिक्पांवको अरतिः सुमेधा मर्त्यग्निरमृतो निधायि। इयर्ति
धूममरुषं भरिभ्रुदुच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षत्। विश्वस्य
केतुर्भुवनस्य गर्भ आ (७)

रोदसी अपृणाञ्चायमानः। वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना
यदग्निमयजन्तु पश्च। श्रीणामुदारो धरुणो रथीणां मनीषाणां
प्राप्णः सोमंगोपाः। वसोः सूनुः सहसो अपसु राजा वि भात्यग्रं
उषसांमिधानः। यस्ते अद्य कृणवद्वदशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने।
प्रतं नय प्रतुरां वस्यो अच्छाभि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ट। आ (८)

तम्भंज सौश्रवसेष्वग्नं उक्थउक्थ आ भंज शस्यमाने।
प्रियः सूर्ये प्रियो अग्ना भंवात्युञ्जातेनं भिनदुञ्जनित्वै। त्वामग्ने
यजमानाऽनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि। त्वया
सह द्रविणमिच्छमाना ब्रजं गोमन्तमुशिजो वि वंव्रुः। दृशानो
रुक्म उर्वा व्यद्वौद्वर्मरूपमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो
अभवद्वयोभिर्यदेनुं द्यौरजनयथसुरेताः॥ (९)

तृतीये त्वा गर्भ आ यंविष्टा यच्चत्वारि च॥४॥ [२]

अन्नपुतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः। प्रप्रदातारं तारिष्
ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। उदु त्वा विश्वे देवा अग्ने भरन्तु
चित्तिभिः। स नौ भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः। प्रेदग्ने
ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिर्चिभिस्त्वम्। बृहद्विर्भानुभिर्भासन्मा

हि॒ सीस्तुनुवा॑ प्रुजाः। सु॒मिधा॒ग्नि॑ दु॒वस्यत् घृ॒तैर्ब॑धयु॒तातिंथिम्।
आ (१०)

इस्मिन् हृव्या जुहोतन। प्रप्रायमग्निर्भृतस्य॑ शृण्वे वि यथ्सूर्यो॑
न रोचते बृहद्भाः। अभि॑ यः पूरुं पृतंनासु तस्थौ दीदाय॑ दैव्यो॑
अतिंथिः शिवो नः। आपौ देवीः प्रति॑ गृह्णीतु॑ भस्मैतथ्योने कृणुध्वं॑
सुरभावु॑ लोके। तस्मै॑ नमन्तां जनयः सुपर्णी॑मर्तिवं॑ पुत्रं बिभृता॑
स्वेनम्। अ॒पस्वंग्ने॑ सधिष्ठत्व (११)

सौषधीरनु॑ रुध्यसे। गर्भे॑ सज्ञायसे॑ पुनः। गर्भे॑ अ॒स्योषधीनां॑
गर्भे॑ वनु॒स्पतीनाम्। गर्भे॑ विश्वस्य॑ भूतस्याग्ने॑ गर्भे॑ अ॒पामसि।
प्रसद्य॑ भस्मना॑ योनिमपश्च॑ पृथिवीमग्ने॑। स॒सृज्य॑ मातृभिस्त्वं॑
ज्योतिंष्टान्पुनुरासदः। पुनरासद्य॑ सदनमपश्च॑ पृथिवीमग्ने॑। शेषे॑
मातुर्यथोपस्थेऽन्तरस्यां॑ शिवतमः। पुनरुज्जर्जा (१२)

नि॑ वर्तस्व॑ पुनरग्ने॑ इषाऽयुषा। पुनर्नः॑ पाहि॑ विश्वतः। सह॑
रुद्ध्या॑ नि॑ वर्तस्वाग्ने॑ पिन्वस्व॑ धारया। विश्वफिस्त्वा॑ विश्वतस्परि॑।
पुनस्त्वादित्या॑ रुद्रा॑ वसंवः॑ समिन्धतां॑ पुनर्ब्रह्माणो॑ वसुनीथ॑ यज्ञः।
घृतेन॑ त्वं॑ तनुवो॑ वर्धयस्व॑ सत्याः॑ सन्तु॑ यज्ञमानस्य॑ कामाः। बोधा॑
नो॑ अ॒स्य॑ वच्सो॑ यविष्ठ॑ मः॒हिष्ठस्य॑ प्रभृतस्य॑ स्वधावः। पीयति॑ त्वो॑
अनु॑ त्वो॑ गृणाति॑ वन्दारुस्ते॑ तनुवं॑ वन्दे॑ अग्ने॑। स बोधि॑ सूरिमधवा॑
वसुदावा॑ वसुपतिः। युयोध्यस्मद्वेषांसि॥ (१३)

आ तवोर्जाऽनु पौडंश च॥४॥ [३]

अपेत् वीत वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुरुणा ये च नूतनाः।
अदादिदं यमोऽवसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै।
अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि संज्ञानंमसि कामधरणं मयिं ते
कामधरणं भूयात्। सं या वः प्रियास्तनुवः सम्प्रिया हृदयानि वः।
आत्मा वौ अस्तु (१४)

सम्प्रियः सम्प्रियास्तनुवो मम। अयः सो अग्निर्यस्मिन्थसोम-
मिन्दः सुतं दधे जठरे वावशानः। सहस्रियं वाजुमत्यं न
सप्तिः ससवान्थसन्थस्तूयसे जातवेदः। अग्ने दिवो अर्णमच्छां
जिगास्यच्छां देवाः ऊचिषे धिष्ठिया ये। याः परस्तांद्रोचने
सूर्यस्य याश्वावस्तांदुपतिष्ठन्त आपः। अग्ने यत्ते दिवि वर्चः
पृथिव्यां यदोषधी- (१५)

ष्वफ्सु वां यजत्र। येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थं त्वेषः स भानुरर्णवो
नृचक्षाः। पुरीष्यांसो अग्नयः प्रावृणेभिः सजोषसः। जुषन्ताः
हृव्यमाहुतमनमीवा इषो मुहीः। इडांमग्ने पुरुदःसः सुनिं गोः
शश्वत्तमः हव्यमानाय साध। स्यान्तः सुनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते
सुमतिर्भूत्वस्मे। अयं ते योनिरक्तत्वियो यतो जातो अरोचथाः।
तं जान- (१६)

त्रंग्रु आ रोहाथां नो वर्धया रुयिम्। चिदसि तयां देवतयाऽ-

ज्ञिरस्वद्भुवा सीद परिचिदसि तया देवतयाऽज्ञिरस्वद्भुवा सीद लोकं पृण छिद्रं पृणाथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन् योनांवसीषदन्न। ता अस्य सूददोहसुः सोमङ्ग श्रीणन्ति पृश्जयः। जन्मं देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः॥ (१७)

अस्त्वोपधीषु जानन्नाईत्वारिष्टश्च॥ ४] [४]

समित॑ सं कल्पेथा॒ सम्प्रियौ रोचिष्णू सुमनुस्यमानौ। इष्मूर्जमभि संवसानौ सं वां मनासि॒ सं ब्रता समुचितान्याकरम्। अग्ने पुरीष्याधिपा भवा त्वं नः। इष्मूर्जयजमानाय धेहि। पुरीष्यस्त्वमग्ने रयिमान्पुष्टिमा॒ असि। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां योनिमिहासंदः। भवतं नः समनसौ समोकसा- (१८)

वरेपसौ। मा यज्ञ॑ हि॒सिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमूद्य नः। मातेवं पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्निः॒ स्वे योनांवभारुखा। तां विश्वैद्वैरकृतुभिः संविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा॒ वि मुञ्चतु। यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरजायत। तत्रः परदति॒ द्विषोऽग्ने॒ वैश्वानरस्वाहा॑॥ नमः सु ते॒ निरकृते॒ विश्वरूपे- (१९)

यस्मयं वि चृता बन्धमेतम्। यमेन त्वं यम्यां संविदानोत्तमं नाकुमधि॑ रोहयेमम्। यत्ते॑ देवी॑ निरकृतिरा॒ बुबन्धु॑ दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते॑ तद्वि॑ ष्याम्यायुषो॑ न मध्यादथा॑ जीवः पितुमांद्धि॑ प्रमुक्तः। यस्यास्ते अस्याः॑ कूर आसञ्जुहोम्येषां

बृन्धानां मवु सर्जनाया। भूमि रिति त्वा जना विदुर्निरकृति- (२०)

रिति त्वाहं परि वेद विश्वतः। असुन्वन्तु मयं जमानमिच्छ
स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वैषि। अन्यमस्मदिच्छ सा ते इत्या नमो
देवि निरकृते तुभ्यं मस्तु। देवीमहं निरकृति वन्दमानः पितेवं पुत्रं
दंसये वचोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरःशिरः प्रति
सूरी वि चष्टे। निवेशनः सुङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे (२१)

शर्चाभिः। देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे
पथीनाम्। सं वरुत्रा दधातन् निराहावान्कृणोतन। सिंशामहा
अवटमुद्रिण वयं विश्वाहादस्तु मक्षितम्। निष्कृताहावमवटः
सुवरत्रः सुपेचनम्। उद्रिणः सिञ्चे अक्षितम्। सीरा युञ्जन्ति
कवयो युगा वि तन्वते पृथक्। धीरा देवेषु सुम्नया। युनक्त् सीरा
वि युगा तनोत कृते योनौ वपत्तेह (२२)

बीजम्। गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इथ्सृण्या
पुक्षमायत्। लाङ्गलं पर्वीरवः सुशेवः सुमतिथ्सरु। उदित्कृष्टिः
गामविं प्रफर्व्य च पीवरीम्। प्रस्थावद्रथवाहनम्। शुनं नः फाला
वि तुदन्तु भूमिः शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहान्। शुनं पुर्जन्यो
मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्। कामं कामदुघे धुक्षव
मित्राय वरुणाय च। इन्द्रायाग्रये पूष्ण ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः। घृतेन
सीता मधुना समक्ता विश्वैर्द्वैरनुमता मुरुद्धिः। ऊर्जस्वती पयसा

पिन्वं माना॒ऽस्मा॑न्ध्सी॒ते पयं सा॒ऽभ्याव॑वृथ्स्व॥ (२३)

समोक्तौ विश्वरूपे विदुर्निरक्षतिरुभि चंष्ट इह मित्रायु द्वाविरक्षतिश्च॥६॥ [५]

या जाता ओषंधयो देवेभ्यं स्त्रियुगं पुरा। मन्दामि बभू॑णाम॒ह॒
श॒तं धामा॑नि स॒प्त च। श॒तं वो अम्ब॒ धामा॑नि स॒हस्रं मुत वो रुहः।
अथा॑ शतक्त्वो यू॒यमि॑म् मै अग्न॒दं कृत। पुष्पा॑वतीः प्र॒सूवंतीः
फलिनी॑रफला उत। अश्वा॑ इव सजित्वं रीर्वीरुधः पारयिष्णावः।
ओषंधी॑रिति॑ मातरस्तद्वौ देवी॑रुपं ब्रुवे। रपा॑सि विघ्न॒तीरित॒ रपं-
(२४)

श्वातयं मानाः। अश्व॒थे वो निषद॑नं पर्ण वो वस॑तिः कृता।
गोभाज॑ इत्किला॑सथ यथस॒नवंथ पूरुषम्। यद्हं वा॒जयंत्रिमा
ओषंधी॑रुहस्तं आदुधे। आ॒त्मा यक्षंस्य नश्यति पुरा जीव॒गृभो
यथा। यदोषंधयः सङ्ख्यन्ते राजानः समिताविव। विप्रः स
उच्यते भिषग्रंक्षो॒हार्मीव॒चातनः। निष्कृतिर्नामि॑ वो माताथा॑ यूयं
स्थ॒ सङ्कृतीः। सुराः पंतुत्रिणीः। (२५)

स्थन॑ यदामयंति॑ निष्कृत। अन्या वो अन्यामंवत्वन्यान्यस्या
उपावत। ताः सर्वा॑ ओषंधयः संविदा॑ना इदं मै प्रावंता
वचः। उच्छुष्मा॑ ओषंधीनां गावो गोष्ठादिवेरते। धन॑
सनिष्यन्तीनामात्मानं तवं पूरुष। अति॑ विश्वा॑ः परिष्ठाः
स्तेन इव ब्र॒जमंक्रमुः। ओषंधयः प्राचु॑च्यवुर्यत् किं च तु नुवा॑
रपः। या- (२६)

स्तं आत्स्थुरात्मानं या आविविशुः परुःपरुः। तास्ते यक्षम्
वि बाधन्तामुग्रो मध्यमशीरिंव। साकं यक्षम् प्र पतं श्येनेन
किकिदीविना॑। साकं वातस्य ध्राज्या॑ साकं नश्य निहाकंया।
अश्वावती॒ सोमवतीमूर्जयन्तीमुदोजसम्। आ विष्टि॑ सर्वा॑
ओषधीरस्मा अरिष्टतातये। या॑ फलिनीर्या॑ अफला अपुष्पा याश्च
पुष्पिणी॑। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो॑ मुश्चन्त्वऽहंसः। या - (२७)

ओषधयः सोमराज्ञी॑ प्रविष्टा॑ पृथिवीमनु॑। तासां॑ त्वमस्युत्तमा॑
प्र णो॑ जीवात्वे॑ सुवा॑ अवपतन्तीरवदन्ति॑ ओषधयः परि॑। यं
जीवमश्ववामहै॑ न स रिष्याति॑ पूरुषः। याश्चेदमुपशृणवन्ति॑ याश्च
दूरं परागताः। इह सञ्जन्त्य॑ ताः॑ सर्वा॑ अस्मै॑ सं दत्त भेषजम्।
मा वौ॑ रिषत्खनिता॑ यस्मै॑ चाहं॑ खनामि॑ वः। द्विपच्चतुष्पदस्माक॒॑
सर्वमस्त्वनांतुरम्। ओषधयः॑ सं वदन्ते॑ सोमेन॑ सुह राज्ञा॑। यस्मै॑
करोति॑ ब्राह्मणस्तः॒ राजन्पारयामसि॥ (२८)

रपः पत्रिणीर्या॑ अऽहंसो॑ या॑ खनामि॑ वोऽष्टादश च॥५॥ [६]

मा नो॑ हिसीञ्जनिता॑ यः॑ पृथिव्या॑ यो॑ वा॑ दिव॑ सत्यधर्मा॑
ज्ञानान्। यश्चापश्चन्द्रा॑ बृहतीर्जजानु॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम।
अभ्यावर्तस्व॑ पृथिवि॑ यज्ञेन॑ पयंसा॑ सुह। वपां॑ तै॑ अग्निरिषितो-
ऽवं॑ सर्पतु। अग्ने॑ यत्ते॑ शुक्रं॑ यच्चन्द्रं॑ यत्पूतं॑ यद्यज्ञियम्। तद्वेभ्यो॑
भरामसि। इष्मूर्जमहमित आ (२९)

दं द ऋतस्य धाम्नो अमृतस्य योनेः। आ नो गोषु
 विशुत्वौषधीषु जहांमि सेदिमनिराममौवाम्। अग्ने तव श्रवो वयो
 महि भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो। बृहद्भानो शवसा वाजमुक्थ्यं
 दधासि दाशुषे कवे। इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो
 अमर्त्य। स दंशुतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानुसि॑
 रुयिम्। ऊर्जो नपाञ्चातवेदः सुशुस्तिभिर्मन्दस्व (३०)

धीतिभिर्हितः। त्वे इषः सं दंधुर्भूरिरेतसश्चित्रोत्यो
 वामजाताः। पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुनाः।
 पुत्रः पितरा विचरन्नुपावस्युभे पृणक्षि रोदसी। ऋतावानं महिषं
 विश्वचर्घणिमग्नि॑ सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः। श्रुत्कर्ण॑ सुप्रथस्तमं
 त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा। निष्कर्तररमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तु॑
 राध्यसे मुहे। रातिं भृगूणामुशिज़ कुविक्रतुं पृणक्षि सानुसि॑ (३१)

रुयिम्। चितः स्थ परिचितं ऊर्ध्वचितः श्रयध्वं तया देवतया-
 इङ्गिरस्वद् ध्रुवाः सीदता। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम
 वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्घथे। सं ते पयाऽसि समु यन्तु
 वाजाः सं वृष्णियान्यभिमातिषाहः। आप्यायमानो अमृताय सोम
 दिवि श्रवाऽस्युत्तमानि धिष्व॥ (३२)

आ मन्दस्व सानुसिमेकान्नचत्वारि॑ शब्दः॥ ४॥ [७]

अभ्यस्थाद्विश्वः पृतना अरातीस्तदग्निराहु तदु सोम आह।

बृहस्पतिः सविता तन्म आह पूषा माऽधाश्मुकृतस्य लोके।
यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्समुद्रादुत वा पुरीषात्। श्येनस्य
पृक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुतं जनिम् तते अर्वन्। अपां पृष्ठमसि
योनिरग्नेः समुद्रमभितः पिन्वमानम्। वर्धमानं मह (३३)

आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व। ब्रह्मं जज्ञानं
प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतः सुरुचो वेन आवः। स बुधियां उपमा
अस्य विष्टा: सुतश्च योनिमसंतश्च विवः। हिरण्यगर्भः समर्वतताग्रे
भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै
देवाय हविषां विधेम। द्रफ्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु (३४)

द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनुं सञ्चरन्तं द्रफ्सं
जुहोम्यनुं सप्त होत्राः। नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनुं।
ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। येऽदो रौचने दिवो ये
वा सूर्यस्य रश्मिषु। येषामुप्सु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः।
या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीः रनुं। ये वावटेषु शेरते
तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥ (३५)

मुहोऽनु यातुधानामेकादश च॥३॥ [८]

ध्रुवाऽसि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वा समुद्र
उद्धीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना पृथिवीं दह। प्रजापतिस्त्वा सादयतु
पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं प्रथोऽसि पृथिव्यसि भूरसि

भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं
यच्छ पृथिवीं दृहं पृथिवीं मा हि सीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय
व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै (३६)

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पांतु मुह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्गुवा सीदा। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषःपरुषः
परि। एवा नौ दूर्वे प्रतंनु सुहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतनोषि
सुहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषां वयम्।
अषांढाऽसि सहमाना सहस्वारातीः सहस्वारातीयुतः सहस्व
पृतनाः सहस्व पृतन्युतः। सुहस्रवीर्या- (३७)

असि सा मा जिन्व। मधु वातो ऋतायुते मधु क्षरन्ति
सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः
रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमात्रो वनस्पतिर्मधुमा अस्तु
सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं
मिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। तद्विष्णोः परमं (३८)

पदः सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीवु चक्षुराततम्। धुवाऽसि
पृथिवि सहस्व पृतन्युतः। स्यूता देवेभिरमृतेनागाः। यास्ते अग्ने
सूर्ये रुचं उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे
जनाय नस्कृधि। या वौ देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः।
इन्द्रांग्री ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। विराङ् (३९)

ज्योतिरधारयथस्माङ्गोतिरधारयथस्वराङ्गोतिरधारयत्। अग्ने
युक्ष्वा हि ये तवाऽश्वांसो देव साधवः। अरं वहन्त्याशवः। युक्ष्वा
हि देवहूतमाऽ अश्वाऽ अग्ने रथीरिव। नि होता पूर्वः सदः।
द्रुपस्श्वस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं
योनिमनु सञ्चरन्तं द्रुपसं जुहोम्यनु सुप्त (४०)

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेवैश्वानरस्य च।
अग्निज्योतिषा ज्योतिष्मान्त्रुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्। क्रृचे त्वा रुचे
त्वा समिथ्सवन्ति सुरितो न धेनाः। अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः।
घृतस्य धारा अभि चाकशीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्।
तस्मैन्थसुपुणो मंधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः। तस्यांसते
हरयः सुप्त तीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्॥ (४१)

प्रतिष्ठायै सुहस्त्रीर्या परमं विग्रादस्तु तीरे चृत्वारि च॥६॥ [९]

आदित्यं गर्भं पयसा समञ्चसुहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम्।
परि वृद्धि हरसा माऽभि मृक्षः शतायुषं कृणुहि चीयमानः।
इमं मा हिंसीद्विपादं पशूनाऽ सहस्राक्षु मेधु आ चीयमानः।
मयुमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि र्णदा वातस्य
ध्राजिं वरुणस्य नाभिमश्च जज्ञानः सरिरस्य मध्यै। शिशु
नुदीनाऽ हरिमद्रिबुद्धमग्ने मा हिंसीः (४२)

परमे व्योमन्। इमं मा हिंसीरेकंशफं पशूनां कनिक्रदं

वाजिनं वाजिनेषु। गौरमारण्यमनुं ते दिशामि तेनं चिन्वानस्तुनुवो
नि षीदा। अजस्तुमिन्दुमरुषं भुरण्युमग्निर्मांडे पूर्वचिंत्तौ नमोभिः। स
पर्वभिरक्षतुशः कल्पमानो गां मा हि॒सीरदितिं विराजम्। इमः
संमुद्रः शतधारमुथ्सं व्युच्यमानं भुवनस्य मध्यै। घृतं दुहानामदितिं
जनायाग्ने मा (४३)

हि॒सीः परमे व्योमन्त्रा। गुवयमारण्यमनुं ते दिशामि तेनं
चिन्वानस्तुनुवो नि षीदा। वरुत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं जज्ञाना॑
रजसः परस्मात्। मुही॑ साहुस्रीमसुरस्य मायामग्ने मा हि॒सीः
परमे व्योमन्त्रा। इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचं पशुनां द्विपदां
चतुष्पदाम्। त्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्ने मा हि॒सीः परमे
व्योमन्त्रा। उष्ट्रमारण्यमनुं (४४)

ते दिशामि तेनं चिन्वानस्तुनुवो नि षीदा। यो अग्निरग्नेस्तपसो-
ऽधिं जातः शोचात्पृथिव्या उत वा दिवस्परि। येन प्रजा विश्वकर्मा॑
व्यानुद्धमग्ने हेडः परि ते वृणक्तु। अजा ह्यग्नेरजनिष्ठं गर्भाथ्सा
वा अपश्यञ्जनितारमग्नै। तया रोहमायनुप मेध्यासस्तया॑ देवा
देवतामग्रं आयन्त्रा। शरुभमारण्यमनुं ते दिशामि तेनं चिन्वानस्तुनुवो
नि षीदा॥ (४५)

अग्ने मा हि॒सीरग्ने मोष्ट्रमारण्यमनुं शरभं नवं च॥४॥ [१०]

इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः। तद्वाँ चेति

प्र वीर्यम् । इजथंद्वृत्रमुत संनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नी सहुरी
सपर्यात् । इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता ।
प्र चरणिभ्यः पृतना हवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च । प्र
सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ।
मरुतो यस्य हि (४६)

क्षये पाथा दिवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः । यज्ञैर्वा
यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवम् । श्रियसे
कं भानुभिः सम्मिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः । ते
वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्रः । अव
ते हेऽु उदुत्तमम् । कया नश्चित्र आ भुवदूरी सुदावृथः सखा ॥ कया
शचिष्ठया वृता । (४७)

को अद्य युङ्के धुरि गा क्रृतस्य शिर्मीवतो भामिनो दुरह्णायून् ।
आसन्निषून्-हृथस्वसौ मयोभून् य एंषां भृत्यामृणधृथस जीवात् । अग्ने
नयाऽऽ देवानां शं नो भवन्तु वाजेवाजे । अपस्विग्ने सधिष्ठव
सौषधीरनु रुध्यसे । गर्भे सञ्जायसे पुनः । वृषा सोम द्युमा ९ अस्मि
वृषा देव वृषब्रतः । वृषा धर्माणि दधिषे । इमं मै वरुण तत्वा यामि
त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने ॥ (४८)

हि वृता म् एकांदश च ॥ ३ ॥

[११]

विष्णोः क्रमोऽसि दिवस्पर्यन्तप्रतेऽपेत् समितं या जाता मा नो हिंसीद्वाऽस्यादित्यङ्गभूमिन्द्राग्नी

रोचनैकांदशा॥११॥

विष्णोरस्मिन् हुव्येति त्वाऽहं धीतिभिरुहोत्रा अष्टाचाँत्वारिःशत्॥४८॥

विष्णोः क्रमौऽसि स त्वन्नौ अग्ने॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः॥४-२॥

generated on December 25, 2025

Downloaded from

<http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | Credits